

САЛАЛЫҚ ТАЛДАУ

2.1. Жалпы экономикалық шолу

COVID-19 бірте-бірте әлемдік жаңалықтардың басты позициясынан алыстап барады. Күн тәртібінде Украинадағы соғыс, ушығып бара жатқан азық-түлік дағдарысы, өндіру-өткізу тізбегінің күйреуі және жаһандық инфляцияның өсуі бар. Пандемиядан кейінгі кезеңде бүкіл әлем бойынша орталық банктер инфляцияны бақылауда ұстау үшін мөлшерлемелерді көтеруге тырысты, бірақ соғыс күйзелісі жағдайды нашарлатты. Геосаяси фон жаһандық экономиканың болашағы үшін одан да көп белгісіздік тудырады.

Бірқатар толғаныстар нәтижесінде 2022 жылы Қазақстанның экономикалық өсімі бәсеңдеді, ал инфляция одан әрі үдей түсті. ЖІӨ тамыз айына дейін 2021 жылғы 4,3%-мен салыстырғанда 3,6%-ға өсті. Бәсеңдеу мұнай өндірудегі уақытша іркілістерді көрсетеді. Ресейдің Украинадағы соғысы өндіріске шектеулі әсер еткенімен, оның жанама әсерлері инфляциялық қысымды күшейтті. Қыркүйек айында инфляция одан әрі 17,2%-ға дейін өсті, бұл сыртқы факторлардың да, ішкі сұраныстың да әсерінен Қазақстан Ұлттық Банкінің (ҚҰБ) 4-6% мақсатты диапазонынан әлдеқайда жоғары болды.

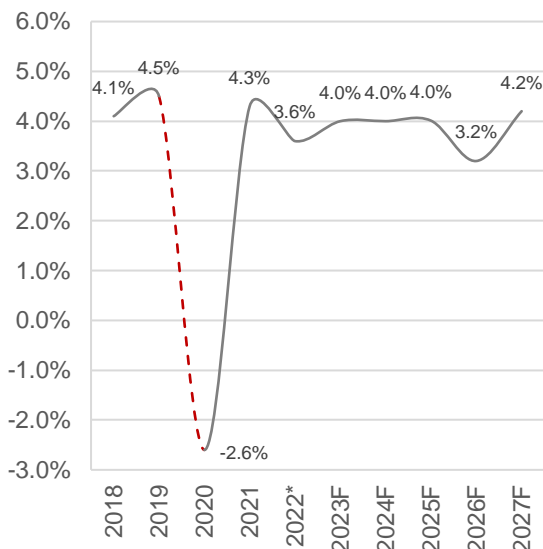

Диаграмма 2-1. Шынайы ЖІӨ өсуі, %

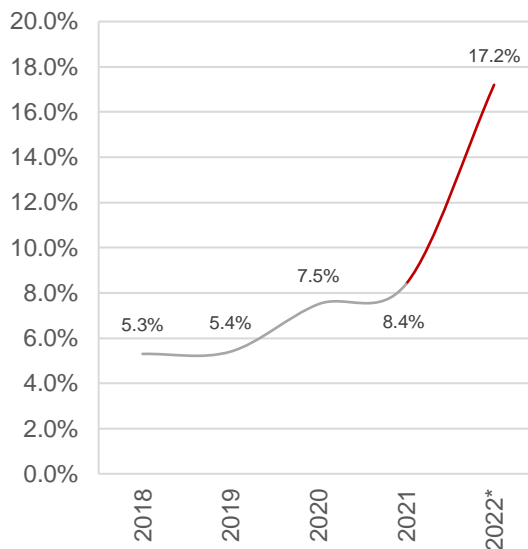

Диаграмма 2-2. Инфляция (ТБИ), %

Дереккөз: ҚР СТЖРА Ұлттық статистика бюросы (ҰСБ)

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

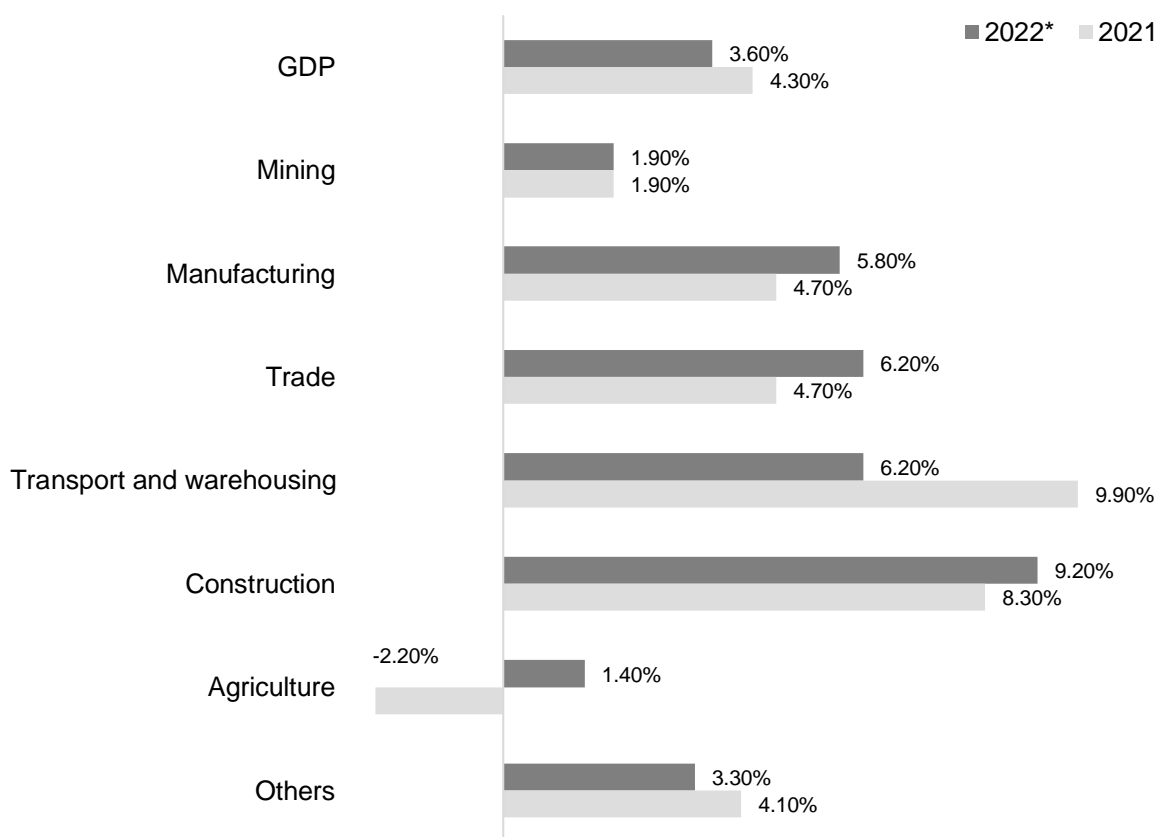
Билік тұрақтылықты сақтау және экономиканы қолдау үшін түрлі шараларды қолға алуда.

ҚР ҰБ 2021 жылдың ортасынан бастап бағамды 500 базистік тармаққа арттырды және айырбас бағамының шамадан тыс құбылмалылығын шектеу үшін валюта (FX) нарығына араласты. Ол сондай-ақ үй шаруашылықтарына физикалық шетелдік валюта мен алтынды экспорттауды шектеді, ал үкімет долларланудың өсуіне жол бермеу үшін теңгедегі депозиттерге субсидия енгізді. Әлеуметтік талаптар мен Украинадағы соғыстың тұтануы жағдайында Президент жариялаған бастамалар 2022 жылға арналған бюджетті қайта қарауға әкеліп соқты, бұл ретте мұнайдан түсетін кірістердің жоғарылауы есебінен қаржыландырылатын мемлекеттік шығыстардың ЖІӨ-нің 3%-ға жуық ұлғаюы болды. Баға қысымын болдырмау үшін үкімет кейбір тауарларға уақытша экспорттық шектеулер енгізді және 2022 жылдың қаңтарында енгізілген жанармай бағасына мораторийлерді ұзартты.

ҚР Ұлттық экономика министрлігінің жоғарыда аталған экономикалық болжамына балама ретінде ХВҚ деректері бойынша өсу болжамды, бірақ төмендеу тәуекелдері айтарлықтай

деңгейде қалып отыр. Өсім 2022 жылы 2,5-2,8% және 2023-2024 жылдары 4,5% деңгейінде болжануда, сосын 3,5% деңгейінде тұрақтанады. Инфляция 2023 жылдың басында шамамен 17%-ға жетеді және 2024 жылға дейін 6%-дан жоғары болады. Ағымдағы шот 2022 жылы ЖІӨ-нің шамамен 3% профицитіне жетеді, содан кейін мұнай бағасы қалыпты болғандықтан орта мерзімді перспективада рекордтық қарапайым тапшылық болады. Дегенмен, Украинадағы соғыстың шиеленіскен жанама әсерлері өсудің баяулауына, инфляцияның жоғарылауына және әлеуметтік толқуларға әкелуі мүмкін. Экспортқа Каспий құбыр консорциумының мұнай құбырының ұзақ уақыт тоқтауы қатты әсер етуі мүмкін және қолайсыз жаһандық жағдайлар мұнай бағасының төмендеуіне және қарыз алу құнының жоғарылауына әкелуі мүмкін. Жаһандық декарбонизация Қазақстанның қазбалы жанармай түрлеріне тәуелділігін ұзақ мерзімді басты мәселеге айналдырады. Екінші жағынан, шикізат тауарлары бағасының жоғары болуы айтарлықтай қаржылық және сыртқы резервтерді қамтамасыз етеді.

ҚР Ұлттық экономика министрлігінің мәліметінше, 2022 жылдың 6 айында Қазақстан экономикасының өсімі 3,6 пайызды құрады. Өнеркәсіп өнімінің көлемі 3,5%-ға өсті: өңдеу өнеркәсібінде – 5,8%-ға, тау-кен өндіру өнеркәсібінде – 1,9%-ға. Өндіріс көлемінің төмендеуі электрмен жабдықтауда – 0,4%-ға тіркелді. Ауыл шаруашылығы – 1,4%-ға, сауда – 6,2%-ға, көлік және қойма шаруашылығы – 6,2%-ға, байланыс – 12,6%-ға өсті.

Диаграмма 2-3. ЖІӨ-нің 2019-2020 жж қозғалтқыштары, %

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

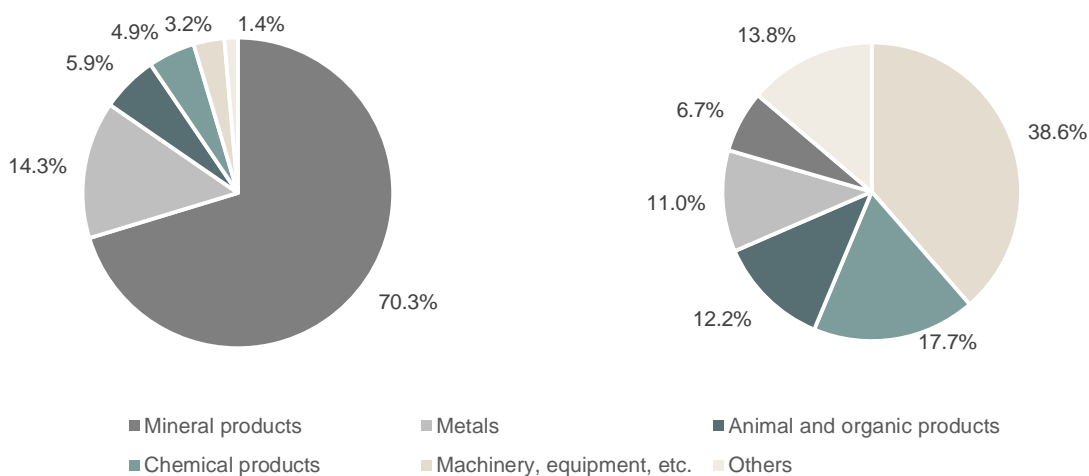
Ресейге қарсы санкцияларға және әлемдік нарықтарға шығуға қолжетімділікке шектеулерге қарамастан, Қазақстанның сыртқы сауда айналымы 2022 жылдың 4 айында 39,7 млрд АҚШ долларын құрады, бұл 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 40,8%-ға артық. Экспорт 26,5 млрд АҚШ долларын (1,6 есе) құрады, импорт 13,2 млрд АҚШ долларына (+13,7%) жетті. Санкциялардың қысымы және өндіру-өткізу тізбегінің күйреуі сыртқы сауда үшін негізгі қауіп болып табылады.

Диаграмма 2-4. Сауда айналымы, млрд. АҚШ долл.

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

Экспорт, 42.3 млрд. АҚШ долл.

Импорт, 21.5 млрд. АҚШ долл.

Диаграмма 2-5. 2022 ж экспорт және импорт құрылымы, %

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

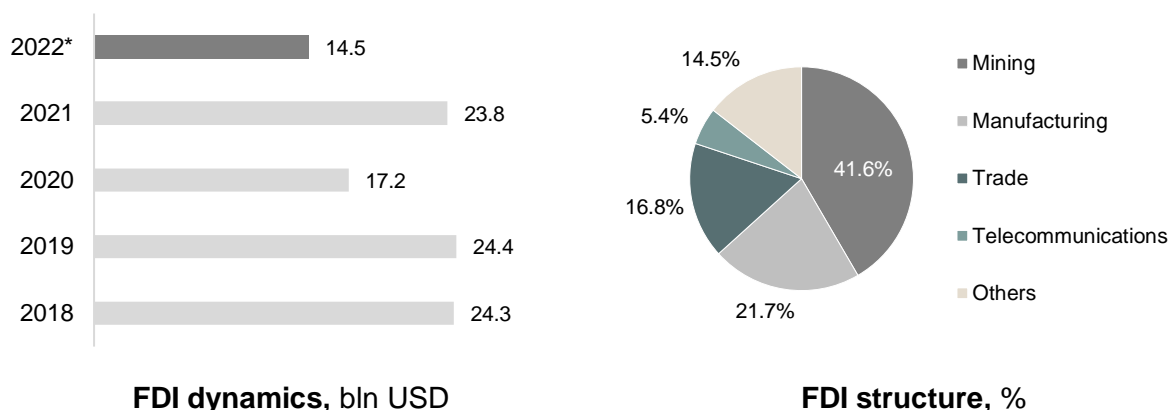
Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

Ресейлік тауарларға салынған санкциялық эмбарго және Ресейге импортқа шектеулер ресей рублінің АҚШ долларына қатысты уақытша нығаюына әкелді, бұл ұлттық валюта айырбас бағамының айтарлықтай құбылмалылығын тудырады. Ресей рублі мұнай бағасының ауытқуын және ақшаның жаһандық құнын бойына сіңіріп, айырбас бағамы арқылы теңгеге әсер етеді. Шындығында, ағымдағы жылдың динамикасы көрсеткендей ресей рублінің әрекетіне қарағанда, сыртқы күйзеліс теңгенің динамикасына әлсіз әсер етеді. Рубль түріндегі зәкірдің әлсіреуі ресейлік импортты әртараптандыру үдерісін жеделдету арқылы мүмкін болады, оның үлесі өткен жылдың сәйкес кезеңіндегі 41%-дан 38,5%-ға төмендеді.

Жаһандық инфляцияның өсуі тұтыну тауарларында болжануда, 2022 жылдың мамыр айында жылдық есептеуде олардың бағасы 14%, өнеркәсіптік бағалар 29% және ауыл шаруашылығы 19,7% өсті. Қазақстандық импорттың қазіргі құрылымымен ҚР ҰБ инфляция бойынша 4-6 пайыз деңгейіндегі мақсатты көрсеткішіне қол жеткізу биыл мүмкін болмайтыны анық.

1993 жылдан 2022 жылдың бірінші жартыжылдығына дейінгі кезеңде Қазақстан экономикасына жалпы тікелей шетелдік инвестиция көлемі 395,9 млрд АҚШ долларын құрады. ҚР ҰБ мәліметі бойынша, 2022 жылдың бірінші жартыжылдығында Қазақстанға

тікелей шетелдік инвестициялардың (ТШИ) жалпы ағыны өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 28,2%-ға өскенін көрсетіп, 14,5 млрд долларды құрады.

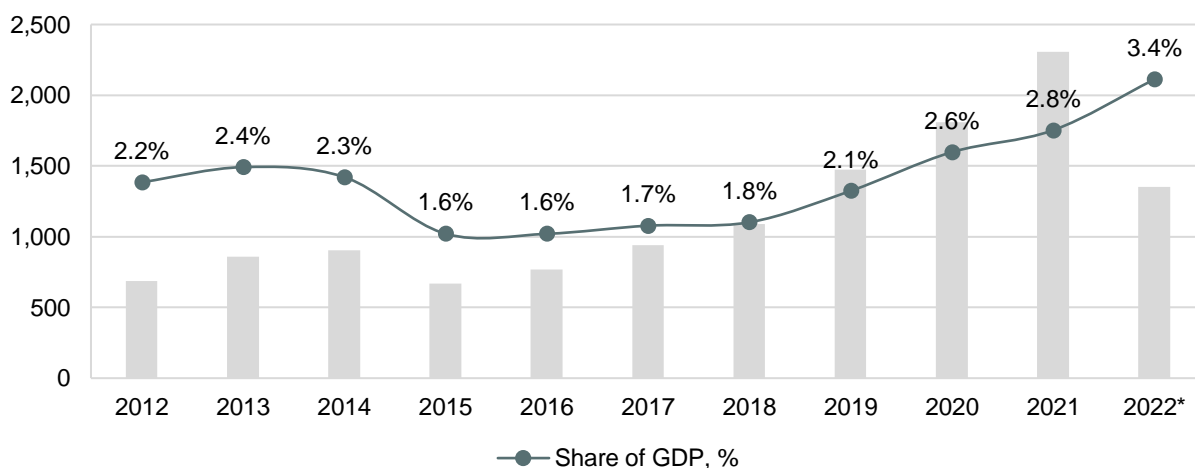
Диаграмма 2-6. Тікелей шетелдік инвестиция (ТШИ)

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

2.2. ҚР машина жасау саласына шолу

Өсудің жоғары әлеуетіне қарамастан, ҚР машина жасау өнеркәсібі қазіргі уақытта 2022 жылдың 6 айында ЖІӨ-нің 3,4% және соңғы онжылдықта орташа есеппен 2,2% тиісті үлесімен ел экономикасында айтарлықтай аз рөл атқарады. Негізінен, ҮИИДМБ (Қазақстан Республикасының Үдемелі индустриялық-инновациялық дамытудың мемлекеттік бағдарламасы) Мемлекеттік қолдау бағдарламасы бойынша инвестициялық цикл аяқталғаннан кейін 2015 жылы ЖІӨ-дегі машина жасау саласының үлесі 2,3%-дан 1,6%-ға дейін күрт төмендеді. Содан бері салада тұрақты оң үрдіс байқалуда.

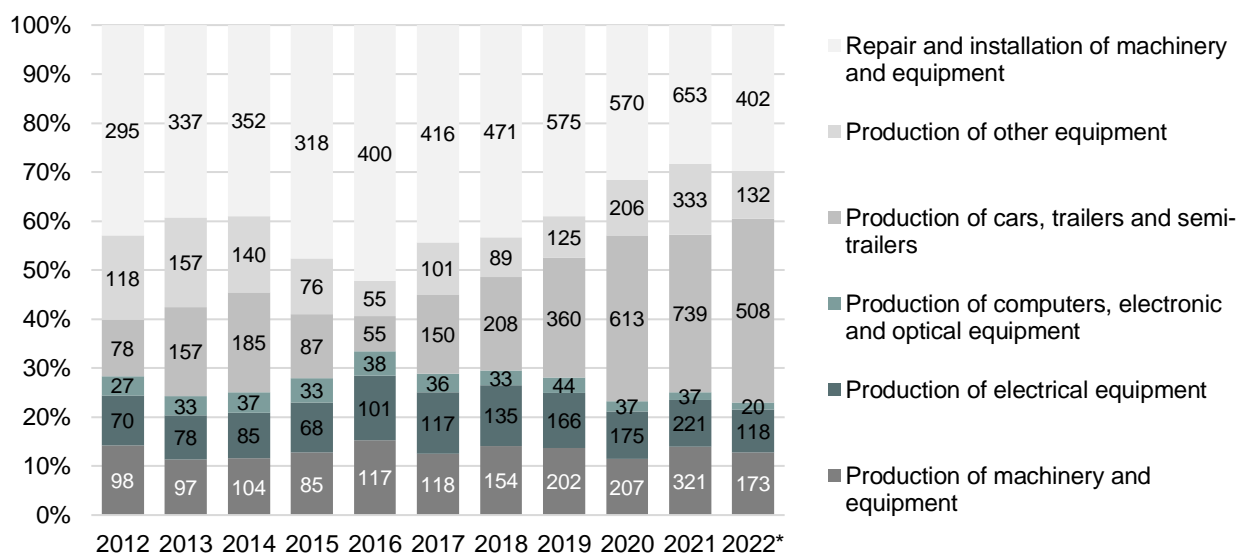
Диаграмма 2-7. ЖҚК және ҚР машина жасау өнеркәсібінің өнімі млрд KZT

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

Машина жасау өнімдері 6 өндірістік ағымға сәйкес жинақталған. Соңғы онжылдықта бұл ағындардың өнеркәсіптік өндіріс құрылымындағы үлесі келесідей болды: компьютерлер өндірісі; электрондық және оптикалық жабдықтар (2,9%); электр жабдықтарын өндіру (10,4%); басқа санаттарға жатпайтын машиналар мен жабдықтар өндірісі (13,1%); автомобильдер, тіркемелер және жартылай тіркемелер өндірісі (19,2%); басқа

жабдықтарды өндіру (11,9%); машиналар мен жабдықтарды жөндеу және монтаждау (37,3%).

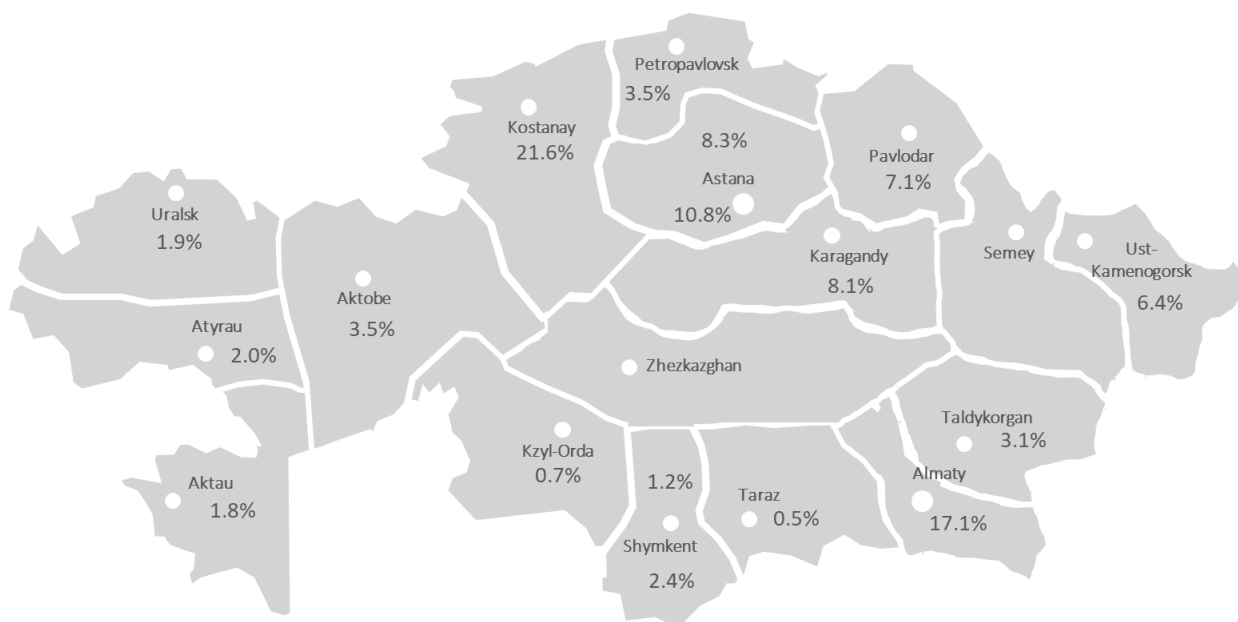

Диagramма 2-8. ҚР машина жасау өнеркәсіп өнімдерінің құрылымы, %

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

Сала өнімдерінің жартысына жуығы үш облыста өндіріледі: Қостанай облысында (21,6%), Алматыда (17,1%) және Астанада (10,8%). Жалпы Қазақстанның солтүстік және шығыс аймақтарында өнеркәсіптік өндіріс көрсеткіштері жоғары.

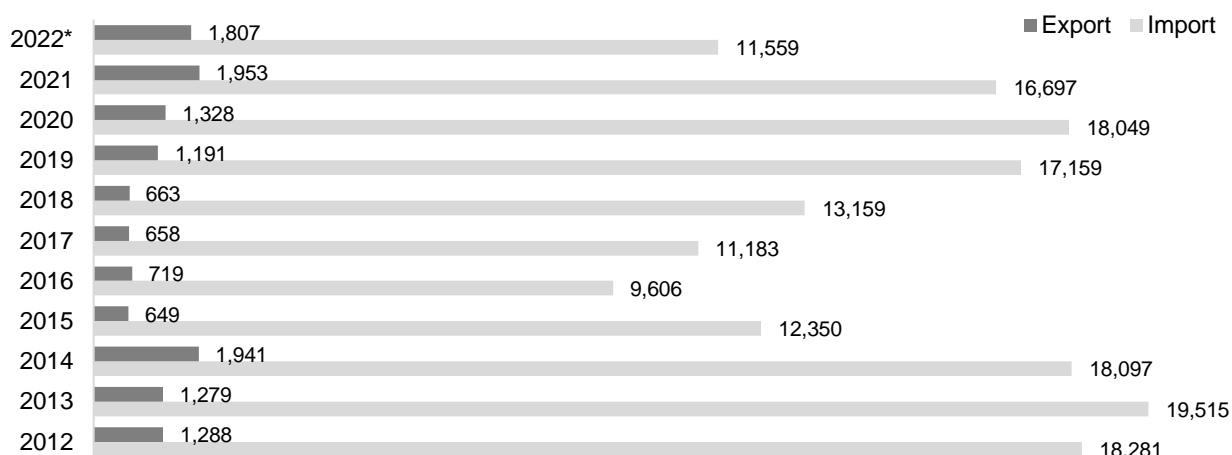

Диagramма 2-9. 2022* жылғы ҚР машина жасау өнеркәсібінің өнімі (1,4 трлн теңге) өңір бойынша, %

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

ҚР машина жасау саласы жоғары импортқа шоғырланған болып табылады. Соңғы онжылдықта импорт көлемі экспорт көлемінен орта есеппен 12-13 есе жоғары болды. Алайда экспорттың өсу қарқыны импорт көлеміне қарағанда жоғары.

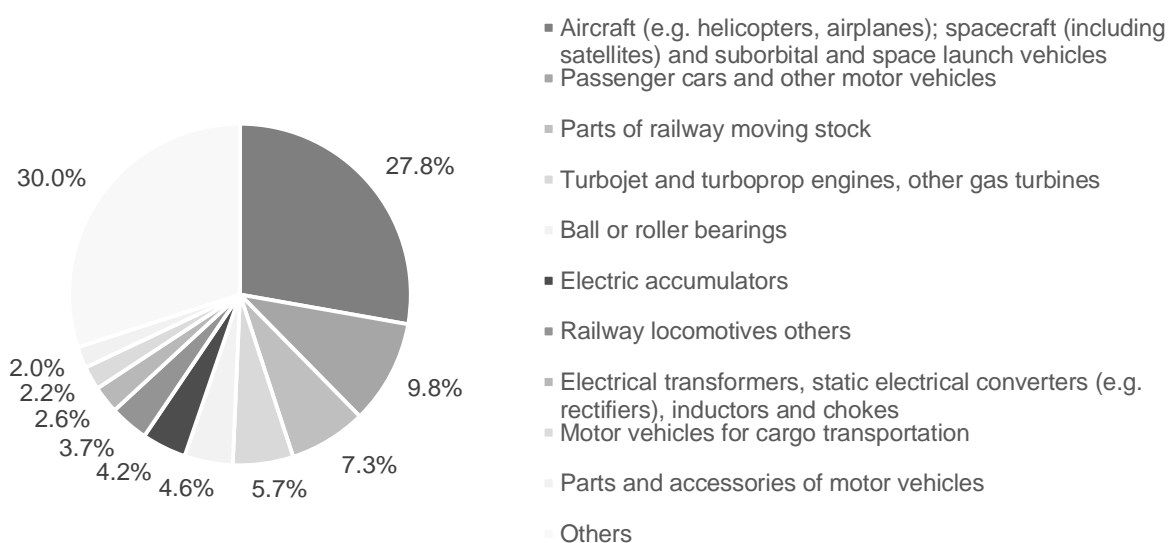

Диаграмма 2-10. ҚР машина жасау саласының сауда балансы, млн АҚШ доллары

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

2022 жылы экспорттың 50%-ға жуығын ұшақтар, ғарыш аппараттары және суорбиталық көліктер (27,8%), жолаушылар және басқа да автокөліктік құралдар (9,8%) және теміржол жылжымалы құрамының бөліктері (7,3%) құрады.

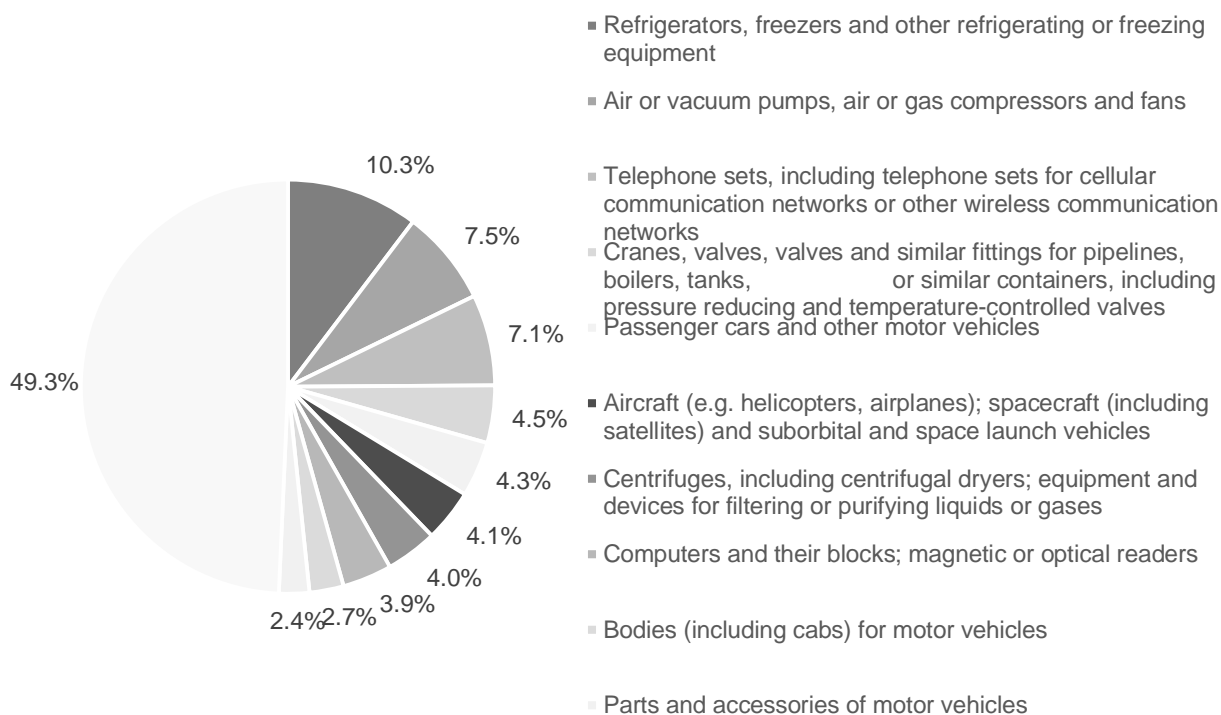

Диаграмма 2-11. 2022 ж ҚР машина жасау саласының экспорт құрылымы, млн АҚШ доллары

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

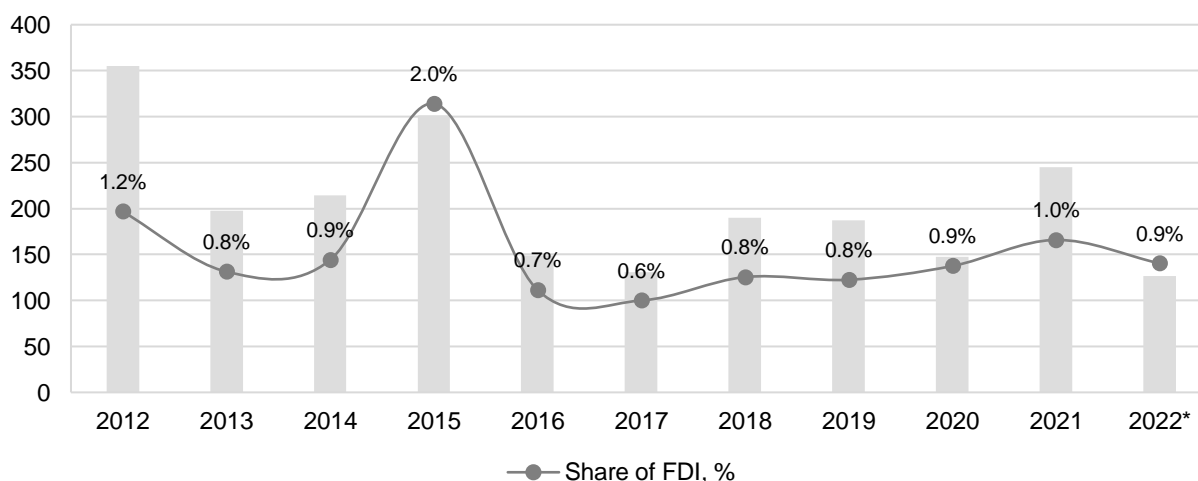
Импорттың төрттен бір бөлігін тоңазытқыштар, мұздату камералары және басқа да жабдықтар (10,3%), ауа немесе вакуумдық сорғылар, ауа немесе газ компрессорлары мен желдеткіштер (7,5%) және телефон және басқа да байланыс құралдары (7,1%) құрады.

Диаграмма 2-12. 2022 ж ҚР машина жасау саласының импорт құрылымы, млн АҚШ доллары

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ
Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

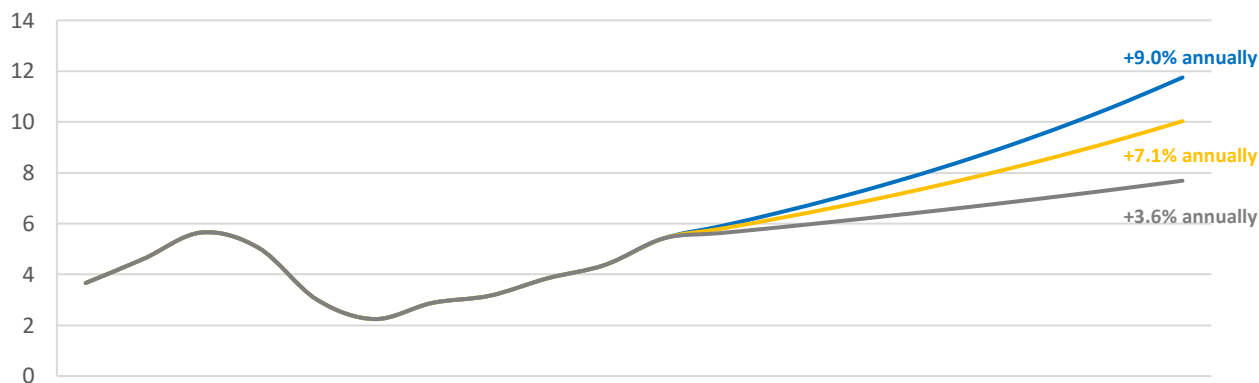
Елдің жалпы экономикасындағы өндіріс үлесі сияқты, машина жасау өнеркәсібінің тікелей шетелдік инвестициялардың жалпы көлеміндегі үлесі (ТШИ) өте төмен, соңғы онжылдықтағы жалпы ТШИ жалпы ағымының шамамен 1%-ын құрайды. 2015 жылы ТШИ жалпы көлеміндегі сала үлесінің күрт артуы негізінен ұлттық валютаның құнсыздануына байланысты болды.

Диаграмма 2-13. Машина жасау саласындағы ТШИ құрылымы, млн АҚШ доллары

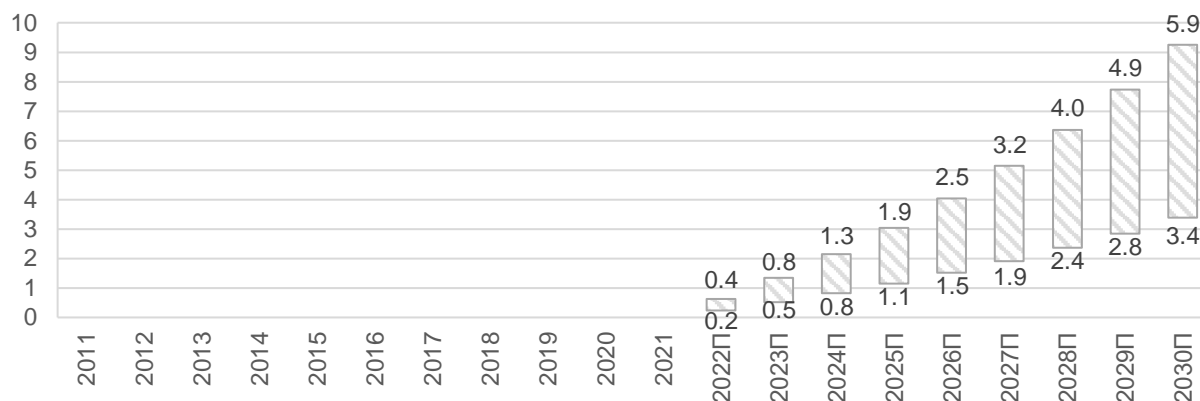
Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ
Ескерту: 2022 жылғы 6 ай

Қазақстан Республикасының машина жасау саласының алдағы 10 жылда өсу әлеуеті жоғары. Саланың ЖІӨ-ге мультипликаторы 1,44 құрайды (салада өндірілген әрбір \$1 өнім ЖІӨ-нің \$1,44 құрайды), бұл экономиканың басқа секторларымен жоғары өзара байланысты көрсетеді. Ірі мұнай-газ жобаларының Операторлары, машина өндірушілер, жауапты мемлекеттік органдар, мекемелер мен тиісті органдар сияқты саладағы барлық мүдделі тараптардың тұрақты дамуды қамтамасыз ету бойынша бірлескен күш-жігерді күшейту өнеркәсіптің өсу қарқынын 2-2,5 есеге жеделдете алады. Демек, өнеркәсіптік өндірістің өсу темпінің жоғарылауы келесі онжылдықта 15-25 миллиард АҚШ доллары көлеміндегі экономикалық әсерге әкелуі мүмкін.

Диаграмма 2-14. ҚР машина жасау өнеркәсібінің өнімі (сценарийлық болжамы), млрд АҚШ доллары

Дереккөз: ІМВ Орталығы

Диаграмма 2-15. ҚР ЖІӨ-не әсер, млрд АҚШ доллары

Дереккөз: ІМВ Орталығы

* алдыңғы диаграммаға сәйкес таңдалған сценарий бойынша ЖІӨ болжамы мен инерциялық сценарий бойынша ЖІӨ арасындағы айырмашылық

2.3. Мұнай-газ машина жасау

2.3.1. ҚР мұнай-газ саласының даму болашағы

Мұнай-газ машина жасау – технологиялық жабдықтарды, сондай-ақ мұнай-газ өнеркәсібіне (мұнай-газ кешені), химия және мұнай-химия өнеркәсібіне арналған арнайы күрделі технологиялық желілер мен қондырғыларды шығаратын машина жасау саласының бір бөлігі.

Мұнай-газ машина жасауды елімізде ірі мұнай-газ кен орындарының болуына байланысты ҚР машина жасау секторының негізгі бөліктерінің бірі ретінде қарастыруға болады. Мұнай-газ машина жасау секторының дамуының негізгі себебі мұнай-газ машина жасау өнімдеріне жасырын сұраныс болып табылады, бұл Теңіз, Қарашығанақ және Қашаған сияқты ірі мұнай кен орындарының кеңеюімен байланысты болуы мүмкін.

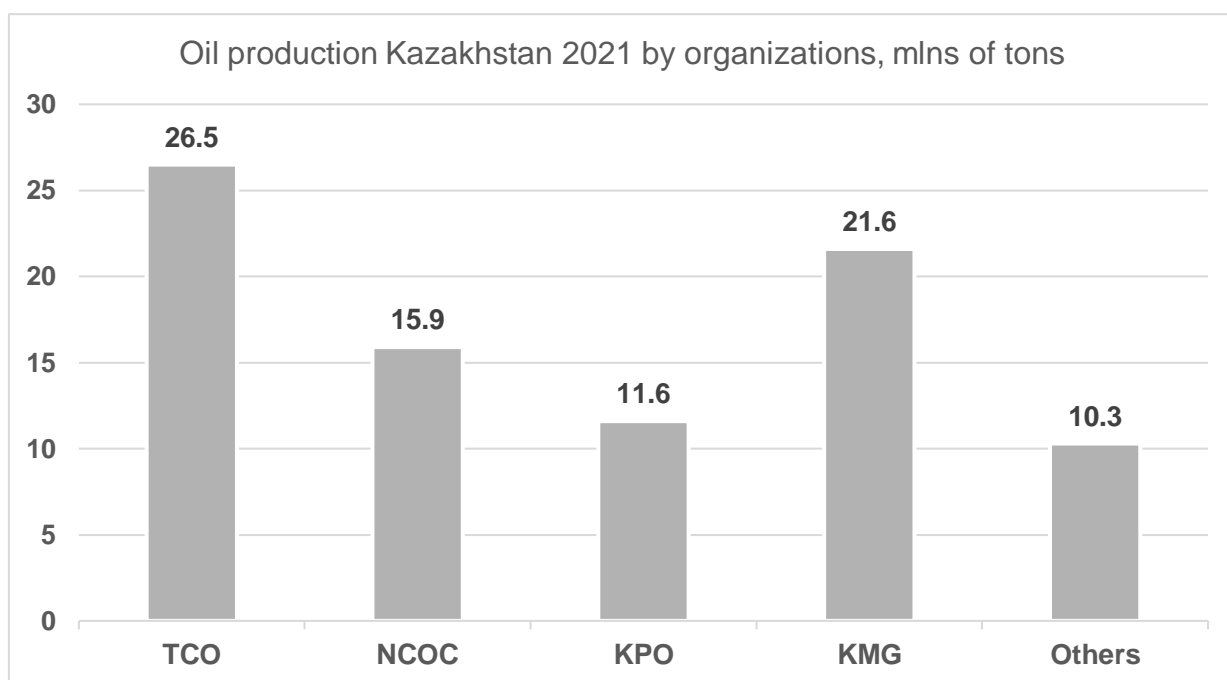

Диаграмма 2-16. 2021 ж Қазақстандағы мұнай өндірісі, млн тонна

Дереккөз: ҚР Энергетика министрлігі, ҚМГ

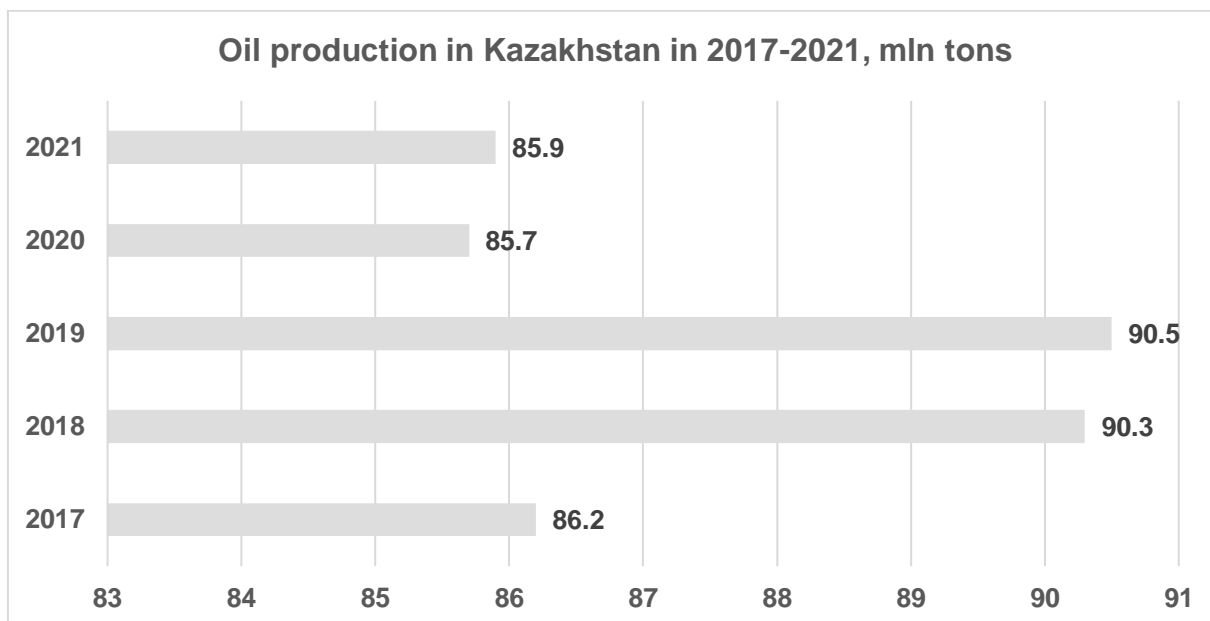
2021 жылдың соңына қарай ТШО, НКОК және КПО жобалары Қазақстан Республикасындағы жалпы мұнай өндірудің 63%-дан астамын және газ көлемінің 80%-дан астамын құрады.

Келешек кеңейту кешенді жобасы - Future Growth Project (FGP) Теңіздегі жұмыс істеп тұрған зауыттарды ұңғыма сағасындағы қысымды төмендету, содан кейін қолданыстағы алты өңдеу желісінің кіріс қысымын арттыру арқылы толық қуатында жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. FGP құны 45,2 миллиард АҚШ долларын құрайды және Теңіз кен орнында жүзеге асырылуда, бұл мұнай өндіруді жылына 12 миллион тоннаға арттырады. Жоба 2023 жылы аяқталады деп жоспарлануда (Дереккөз: Шеврон).

Сондай-ақ 1А Қарашығанақ кеңейту жобасын жүзеге асыру басталды. Жоба газ айдауға арналған қосымша 5-ші компрессорды енгізуді ескере отырып, сұйық көмірсутектерді өндіру деңгейін жылына 10-11 млн тонна шегінде одан әрі сақтауға бағытталған.

2021 жылы Қашағанды кеңейту жобасының жобалық қуаты іске қосылды, ол: жылына 800 млн текше метр тауарлық газды, сондай-ақ жаңа жұмыс орындарын құруды (құрылыс

кезеңіне 2800 адам, пайдалану кезеңіне 600 адам) көздейді.

Сурет 2-17. Қазақстандағы мұнай өндірісінің көлемі, млн. тонна

Дереккөз: ҚР Энергетика министрлігі

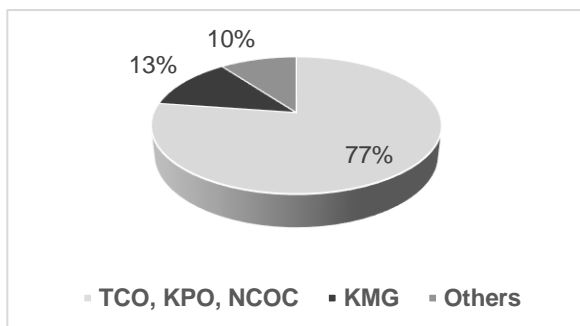
Мұнай-газ машиналары нарығының негізгі қозғаушы күші елдегі мұнай мен газ өндірісінің артуы болып табылады. 2021 жылы мұнай өндіру 85,9 млн тоннаны құрады. 2017-2021 жылдар аралығында бұл көрсеткіш орташа жылдық 0,1% төмендеу қарқынымен төмендеді. Алайда, болжамдар бойынша, 2030 жылға қарай мұнай өндіру деңгейі 2,1% CAGR-мен 104 млн тоннаға дейін артады.

Ұзақ мерзімді перспективада Қазақстандағы мұнай өндірудің қолайлы болжамы әлемдік тенденциялармен сәйкес келеді, 2025 жылға дейінгі болжамға сәйкес көлік секторындағы негізгі энергия ресурсы ретінде мұнайды тұтыну жалпы тұтыну үлесінің 90%-дан төмен түспейді.

Елімізде мұнай және табиғи газ өндіру көлемінің ұлғаюына, сондай-ақ еліміздегі ірі мұнай және газ кен орындарының жүргізіліп жатқан және жоспарланып отырған кеңейтілуіне байланысты мұнай-газ машина жасау өнімдеріне сұраныстың артуы күтілуде.

2.3.2. Мұнай-газ саласындағы сатып алу

2021 жылы ТШО, ҚПО және НКОК ҚР мұнай-газ саласындағы тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді (ТЖҚ) сатып алудың 77%-ын құрады. ҚР мұнай-газ саласындағы сатып алу көлемі 2021 жылы 2020 жылмен салыстырғанда 5,3-тен 4,6 трлн. теңгені төмендеді. (Дереккөз: Energy Monitor, 2022).

Атау	Тауарлар	Жұмыстар мен қызметтер
ТШО, КПО, НКОК	9%	61.5%
ҚМГ тобы	53%	90%
Жеке компаниялар	27.3%	83.4%

Диаграмма 2-18. 2021 ж мұнай-газ саласының жалпы сатып алу көлемі
 Дереккөз: Energy Monitor, 2022

Кесте 2-19. ТЖҚ сатып алуындағы елішілік құндылық
 Дереккөз: Energy Monitor, 2022

Мұнай-газ саласында мұнай-газ машина жасау өнімдерін сатып алу көлемі 2021 жылдың соңына қарай 1,2 млрд АҚШ долларын құрады, бұл 2020 жылмен салыстырғанда тиісінше 37%-ға, 1,9 млрд АҚШ долларына төмен.

2021 жылдың соңына қарай ҚР мұнай-газ машиналарын жасау нарығында импорттық сатып алу көлемі 857,5 млн. АҚШ долларын құрады, ал қазақстандық жергілікті өндірушілердің көрсеткіші 21,2% (251,9 млн. АҚШ доллары) МК үлесімен 330,2 млн. АҚШ долларына жетті.

Тауарлардың топ 10 тұтынушысы

#	Атау	Көлем, Млн. АҚШ Долл.	Сатып алудағы тауарлар %	Үлес, %	Жергілікті қамту, %
1	ТШО	495.7	7.7	41.8	7.8
2	КПО	150.0	18.3	12.6	8.6
3	СНРС Ақтөбемұнайгаз	83.1	27.2	7.0	18.3
4	НКОК	81.2	8.3	6.8	17.9
5	Маңғыстаумұнайгаз	69.7	12.2	5.9	53.3
6	Өзенмұнайгаз	61.7	15.8	5.2	54.6
7	Ембімұнайгаз	31.2	18.2	2.6	68.1
8	Тоталь Дунга Барлау және өндіру	15.5	19.2	1.3	2.4
9	СП Қазгермұнайгаз	15.3	25.7	1.3	59.3
10	Торғай-Петролеум	13.7	37.7	1.1	29.0
	Басқа	170.9	-	14.4	-
	Жалпы	1,187.2	11.2	100	21.0

Кесте 2-20. Топ 10 тұтынушы

Дереккөз: Energy Monitor

2021 жылдың соңында мұнай-газ саласы нарығы 1,2 млрд. АҚШ долларынан асатын тауарларды сатып алды, бұл 2020 жылмен салыстырғанда (1,9 млрд. АҚШ доллары) 37% төмен. Жоғарыдағы кестеде көрсетілген алғашқы жеті кәсіпорын 2020 жылдың соңына қарай ірі 10 тұтынушының қатарына кірді.

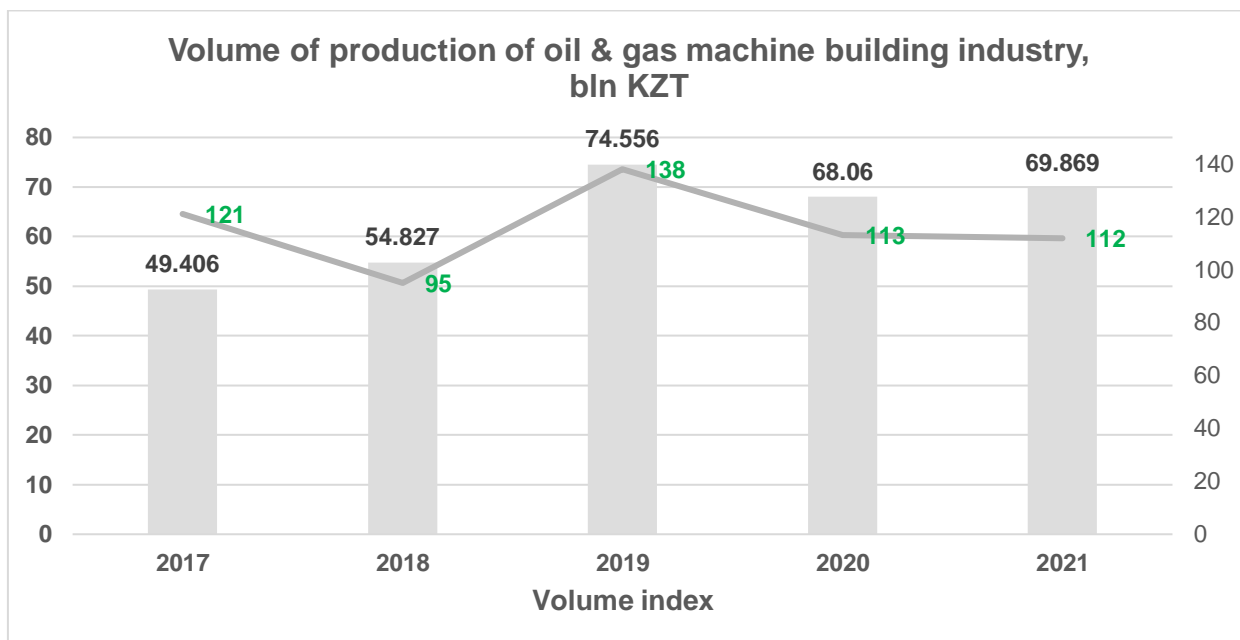
Сатып алулар бойынша көшбасшы ТШО 2020 жылмен салыстырғанда сатып алулар санын екі еседен астамға қысқартты (1,1 млрд. АҚШ долларынан 496 млн. АҚШ долларына дейін). КПО сонымен қатар сатып алулар санын 278 млн. АҚШ долларынан 150 млн. АҚШ долларына дейін қысқартты.

Соңғы 2 жылда ірі 10 тұтынушының қатарына кірген қалған 6 қатысушыдан тауарларды сатып алудың жиынтық қысқару көлемі 16%-ды құрады (2020 жылғы 568 млн. АҚШ долларына 2021 жылғы 477 млн. АҚШ доллары қарсы).

2.3.3. Мұнай-газ машина жасау тауарларының импорты және экспорты

Қазақстандағы экономикалық процестерді талдау және болжау үшін қолданылатын негізгі көрсеткіштердің бірі – өнеркәсіп өндірісінің нақты көлемінің индексі (VI).

Физикалық көлем индексі көп жағдайда екі уақыт аралығы арасындағы тауарлардың немесе қызметтердің белгілі бір жиынтығының сандарындағы пропорционалды өзгерістерінің орташа өлшенген шамасы ретінде ұсынылады; физикалық көлем индекстері түрлі елдердегі қатысты белсенділік деңгейлерін де салыстыра алады (ЭЫДҰ 2022). ҚР VI соңғы 5 жылда құбылмалылық танытып, 2021 жылы 112%-ға жетті, бұл өнеркәсіптік белсенділіктің шамалы төмендеуін көрсетеді.

Диаграмма 2-19. Мұнай-газ машина жасау саласының өндіріс көлемі, млрд. KZT
Дереккөз: ҚМЖО

ҚР Үкіметінің 2022 жылғы 30 маусымдағы № 452 қаулысымен бекітілген Елішілік құндылықты және экспортқа бағдарланған өндірістерді дамыту бағдарламасына сәйкес мұнай-газ машина жасау саласына мұнай-газ машина жасаудағы сорғылар, құбырларға арналған клапандар, ыдыстар, сүзгілеу жабдықтары өндірісі бойынша тауашалық (нишевая) жобаларды іске асыру үшін инвестиция тарту қажет.

Мұнай-газ машина жасау тауарларының импорты және экспорты

2021 жылы мұнай-газ машина жасау тауарларының импорты 1,6 млрд АҚШ долларын құрады. Елішілік құндылықты және экспортқа бағдарланған өндірістерді дамыту бағдарламасының талдауына сәйкес, ҚР машина жасау саласының жалпы көлеміндегі мұнай-газ машина жасау саласының үлесі 3%-ды (68,5 млрд. теңге) құрады, жергілікті өңдеу өнеркәсібі жергілікті нарықтағы сұраныстың 9,4%-ын ғана қанағаттандырады.

2021 жылы мұнай-газ машина жасау өнімдерінің экспорты 74,5 млн АҚШ долларын құрады. Негізгі экспортталатын тауарлар – клапандар, құбырлар мен цистерналарға арналған фитинг; басқа машиналар; сорғылар мен компрессорлар; отын сорғылары, мұнай сорғылары; іштен жанатын қозғалтқыштағы майды немесе отынды сүзуге арналған жабдық. Сонымен қатар, ағымдағы жылдың 6 айында мұнай-газ машина жасау тауарларының экспорты 40,8 млн АҚШ долларын және өткен жылдың сәйкес кезеңінде тиісінше 31,6 млн АҚШ долларын құрады.

2.3.4. Мұнай-газ машина жасаудағы өндірушілерге шолу

Төмендегі кестеде 2021 жылы мұнай-газ саласының қажеттіліктерін одан әрі қанағаттандыру үшін тауарларды импорттайтын 20 үздік компания туралы деректер берілген.

#	Жеткізуші-импорттаушы	Негізгі өнім	Көлем млрд. KZT
1	КИСКО	ТББ (арматура)	15.5
2	Ақтобе Нефтемаш ЖШС	Құбырлар, бұрғылау жабдықтары	15.3
3	Sumitomo Corporation of America	Құбырлар	11.9
4	NUOVO PIGNONE SRL	Компрессорлар	10.2
5	SIEMENS AG	Компрессорлар	8.8
6	Schneider Electric	Электртехникалық жабдықтар	8.7
7	FAI Officine Di Carvico Spa	Құбырлар, жылу алмастырғыш	8.5
8	Thomas Kurze GMBH	Металл өнімдері	6.7
9	PERAR SPA	Клапандар	6.2
10	MRC	ТББ	5.9
11	Petrolvalves SpA	Клапандар	5.4
12	Norsec Delta Projects LLP	IT жабдықтары	4.9
13	Cameron	Бұрғылау жабдықтары	4.8
14	Schlumberger Reservoir Products	Химиялық өнімдер	4.4
15	MAGNETRON LLP	Электртехникалық жабдықтар	3.7
16	Emerson Process Management Ltd	Бақылау-өлшеу жабдықтары	3.6
17	MAN ENERGY SOLUTIONS SE	Электртехникалық жабдықтар	3.5
18	Ақсайгазсервис АҚ	Химиялық өнімдер	3.2
19	Hi Air Korea Co, LTD	Желдету жабдықтары	3.1
20	Intekno SG LLP	Химиялық өнімдер	3.1

Кесте 2-3. Мұнай-газ машина жасау саласының топ 20 экспорртаушысы

Дереккөз: Energy monitor 2022

Тауардың шыққан елі Қазақстан екенін растайтын СТ-KZ сертификаттары бар мұнай-газ машина жасау өнімдерінің үздік 10 жеткізушісінің жалпы сату көлемі 2020 жылмен салыстырғанда 2021 жылы 39%-ға (\$303 млн АҚШ доллары) азайды.

#	Өндіруші	Өнім	Көлем, млрд. KZT	Үлес (%)
1	АО Каскор-Машзавод	Құбыр	7.8	6.5
2	КСОІ ЖШС	Металл конструкциясы	7.3	5.6
3	KSP Steel ЖШС	Құбыр	5.8	3.1
4	Ақтөбе мұнай жабдығы зауыты АҚ	Құбыр	4.9	3.0
5	PSI ENERGY & CONTROL ЖШС	Электртехникалық жабдықтар	3.7	2.3
6	Euro Power Invest ЖШС	Сорғылар	2.9	1.9
7	ААМЖЗ	Бұрғылау жабдықтары	2.5	1.5
8	Мұнаймаш АҚ	Насосы	2.4	1.4
9	ПФ Электросервис ЖШС	Электртехникалық жабдықтар	2.3	1.4
10	LCI-МК ЖШС	ТББ	1.2	1.0

Кесте 2-4. СТ-KZ сертификатымен топ 10 жеткізуші

Дереккөз: Energy Monitor 2022

2.3.5. Мұнай-газ машина жасау саласындағы адами капитал

Адами капитал – адамдардың өмір бойы инвестициялайтын және жинақтайтын, олардың қоғамның өнімді мүшелері ретінде өз әлеуетін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімі, дағдылары және денсаулығы.

2022 жылдың екінші тоқсанында басқа топтарға жатпайтын машиналар мен жабдықтар

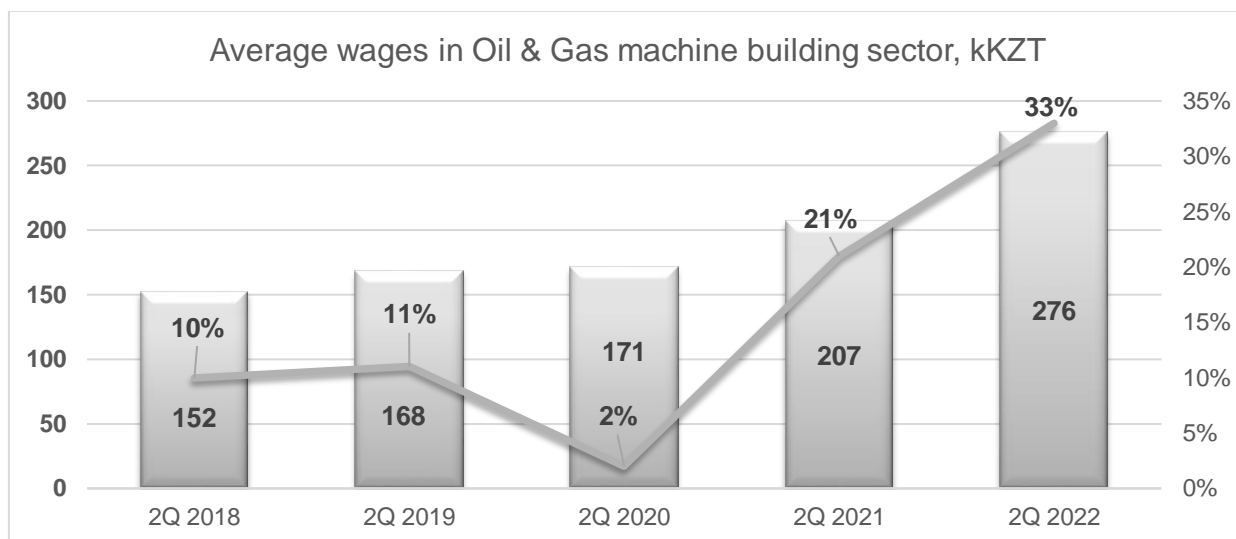
өндірісіндегі персоналдың нақты саны 15,3 мың адамды құрайды, бұл өңдеу өнеркәсібіндегі қызметкерлердің жалпы санының 5,3%-ын құрайды.

Сектор	2Q 2018	2Q 2019	2Q 2020	2Q 2021	2Q 2022
Өнеркәсіп	622,7	625,9	604,8	606,7	610,8
Өңдеу өнеркәсібі	284,6	291,1	278,7	282,3	286,2
Мұнай-газ саласындағы машина жасау	13,4	14,2	14,3	14,2	15,3

Кесте 2-5. Өңдеу өнеркәсібіндегі нақты жұмысшылар саны, мамандықтар бойынша бөлумен

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

Қазақстан Республикасындағы басқа топтарға жатпайтын машиналар мен жабдықтар өндірісіндегі жұмысшылардың орташа айлық кесімді жалақысы.

Диаграмма 2-20. Мұнай-газ машина жасау секторындағы орташа жалақы

Дереккөз: ҚР СТЖРА ҰСБ

2018 жылғы 2-тоқсанда және 2022 жылғы 2-тоқсанда өңдеу өнеркәсібіндегі қызметкерлер санының орташа жылдық өсу қарқыны 0,1%-ды, ал басқа топтарға жатпайтын машиналар мен жабдықтар өндірісінде жұмыс істейтін жұмысшылар үшін осы кезеңдегі CAGR-ті 0,1%-ды құрады.

2022 жылдың 2 тоқсанындағы жағдай бойынша өңдеу өнеркәсібі қызметкерлерінің орташа кесімді жалақысы 327 мың теңгені құрады, бұл 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 27%-ға артық. Басқа топтарға жатпайтын машиналар мен жабдықтар өндірісіндегі жұмысшылардың орташа кесімді жалақысы 2022 жылдың 2 тоқсанында 276 мың теңгеге жетті.

2.3.6. Өндірушілердің қолдаудағы әлемдік тәжірибе

Бағдарламаның талдауына сәйкес, шет елдерде импортты алмастырудың ашық саясаты жоқ, бірақ отандық өнеркәсіпті ынталандыру, елде өндірілген өнімді өткізуге кепілдік беру жолдарын кеңейту саясаты арқылы ішкі нарықтық протекционизмнің «жасырын» тетігі бар.

Мұндай саясаттың негізгі құралдары салықтық жеңілдіктер, мемлекеттік сатып алулар, кедендік-тарифтік реттеу, мемлекеттік субсидиялар және стандарттау болып табылады.

Бұл құралдар жағдайларға байланысты әртүрлі мақсаттарға жету үшін қолданылады.

Мысалы, импорт үлесі төмен сегменттерде салықтық жеңілдіктер немесе субсидиялар жергілікті өндірісті ұлғайту үшін де, кейіннен экспорттық нарықтарға шығу үшін де, бәсекеге қабілеттілік деңгейін сақтау мақсатында кәсіпорындарды жаңғырту үшін де пайдаланылуы мүмкін. Импортқа тәуелді секторларда бұл механизм кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін қолдамауға емес, арттыруға мүмкіндік береді.

Салық жеңілдіктері шеңберінде жоғары технологиялық құрал-жабдықтардың жедел амортизациясын қолдану және жаңа өнеркәсіптік кәсіпорындарға табыс пен мүлік салығы бойынша салықтық жеңілдіктер беру салықтық жеңілдіктердің перспективалы түрлері болып саналады.

Мемлекеттік сатып алу, әлемдік тәжірибе көрсеткендей, импортты алмастыру саясатының тиімді құралы бола алады. Көптеген елдердегі мемлекеттік сатып алу нарығы ЖІӨ-нің айтарлықтай бөлігін құрайтынын ескере отырып, жергілікті компаниялардың мемлекеттік тапсырыстарға басымдықпен қол жеткізу мүмкіндігі отандық өндірушілер үшін ұзақ мерзімді келісімшарттарды қамтамасыз етеді.

АҚШ заңына («Американдық тауарларды сатып алу туралы заң») сәйкес мемлекеттік мақсаттарға арналған кез келген шетелдік тауарлар мен қызметтерді жеткізу шектелген.

Еуропалық Одақ елдерінде (бұдан әрі – ЕО) біртұтас кедендік тариф бар, ол күшейумен сипатталады – тауарларды қайта өңдеу дәрежесі жоғарылаған сайын кедендік баж мөлшерлемесінің ұлғаюы.

Құрама Штаттарда кейбір өнімдер нарығын қауымдастықтар реттейді, мысалы, Ұлттық өрттен қорғау қауымдастығы жабдықты салу, жобалау, техникалық қызмет көрсету және орнату өлшемдерін белгілеу арқылы өрт қаупі мен салдарын азайтуға бағытталған стандарттарды әзірлейді. Белгілі бір өнімге арналған стандарттарды әртүрлі бірлестіктер әзірлеуі мүмкін және оларды тізімін тәжірибесіз анықтау өте қиын.

ЕО-да импорттаушы елдің экологиялық нормалары елеулі тарифтік емес кедергілерге айналды. Белгіленген талаптарды орындамау әртүрлі сандық шектеулерді (ең алдымен импортқа уақытша тыйым салу, лицензияны тоқтату), тауарларды кедендік шекара арқылы тексеруге шектеулерді енгізуге және басқа да бірқатар шараларға алып келеді.

Бұл ретте импортты алмастырудың кейбір бағдарламалары (Ресей Федерациясы және Беларусь) жергілікті нарық үшін, ең алдымен өнеркәсіптік тұтынушылар үшін өнімдердің басым және маңызды түрлерін өндіруді ұйымдастыру бөлігінде тауарлық жобалық тәсілдің қолданылғанымен сипатталады.

Осыған байланысты арнайы инвестициялық келісімшарттар, өнеркәсіпті дамыту қоры, өнеркәсіпке жеке инвестицияларды тартуға бағытталған қосалқы қолдау шаралары сияқты қолдау шараларымен салалық бағдарламалар қосымша әзірленді, экспортты қолдау инфрақұрылымы құрылды (2022 ж Елішілік құндылықты және экспортқа бағдарланған өндірістерді дамыту бағдарламасы).